

Надія Литвин

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківського
менеджменту та обліку
Тернопільського національного
економічного університету

Нематеріальні активи банків України: розкриття інформації у фінансовій звітності

Упродовж останніх років Національний банк України неодноразово вносив зміни у форми та порядок складання банківської фінансової звітності, що сприяло її узгодженості з основними вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), позитивно вплинуло на підвищення якості, прозорості й аналітичності інформації, яка в ній розкривається. Водночас нині ще існують певні розбіжності між вимогами МСФЗ і нормативно-правовими актами НБУ, що змушує українські банки складати два комплекти річної фінансової звітності: один за національними вимогами, а другий – за вимогами МСФЗ. Це свідчить про те, що процес удосконалення фінансової звітності вітчизняних банків не можна вважати завершеним.

У статті порушується проблема розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків України. На основі аналізу фінансових звітів українських та іноземних банків, а також вимог МСФЗ обґрунтовується необхідність внесення змін до фінансової звітності вітчизняних банків з метою повнішого розкриття інформації про нематеріальні активи.

Актуальність дослідження питань, пов'язаних із розкриттям інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків України, зумовлена насамперед збільшенням їх вартості і частки у складі необоротних активів. Як свідчать дані таблиці 1, за останні роки вартість нематеріальних активів більшості вітчизняних банків мала сталу тенденцію до зростання. При цьому найвищі темпи цього зростання були у Райффайзен банку "Аваль" (11.2 раза), ВТБ-банку (5 разів), Укрсоцбанку (4.5 раза), ОТП-банку (3.3 раза). На початок 2010 року вартість нематеріальних активів у деяких банках перевищувала 100 млн. грн., а саме: в Укрсиббанку їх вартість становила 113 474 тис. грн., у Райффайзен банку "Аваль" – 145 599 тис. грн. Найбільша питома вага нематеріальних активів у складі необоротних активів на 01.01.2010 р. була в ОТП-банку (17.6%), Укрсиббанку (6.9%), Райффайзен банку "Аваль" (4.9%), Кредобанку (3.7%).

Останнім часом методологія та методика бухгалтерського обліку нематеріальних активів підприємств стала предметом наукових дослід-

жень таких українських учених, як І.А.Бігдан, Н.М.Бразілій, С.Ф.Голова, Н.О.Іванченко, В.М.Костюченко, І.І.Криштопа, Т.В.Польова, Ю.С.Рудченко, С.В.Шульга та інших. Водночас в економічній літературі не висвітлені належним чином питання, що стосуються бухгалтерського обліку нематеріальних активів банків, а проблема розкриття інформації про нематеріальні активи у банківській фінансовій звітності взагалі лишилася поза увагою вчених.

Автор статті ставить за мету провести порівняльний аналіз вимог вітчизняних нормативно-правових актів та МСФЗ щодо розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків та обґрунтувати необхідність внесення змін до форм фінансової звітності банків України для повнішого розкриття інформації про нематеріальні активи.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ БАНКІВ

У Україні методологічні засади формування в бухгалтерському обліку банків інформації про не-

матеріальні активи регламентуються "Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України", затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р. (зі змінами). Відповідно до цієї інструкції нематеріальний актив – це актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується банком з метою використання у своїй діяльності понад один рік (або один операційний цикл, якщо він перевищує один рік) в адміністративних цілях або надається в лізинг (оренду) іншим особам. Із позиції бухгалтерського обліку нематеріальні активи банку класифікуються на такі групи: права на користування майном; права на комерційні позначення; авторське право та суміжні з ним права; незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи; інші нематеріальні активи [1]. Варто зазначити, що основна частка вартості нематеріальних активів вітчизняних банків припадає на ліцензії на право використання програмного забезпечення.

До нематеріальних активів банку належить також гудвіл, який виникає в результаті придбання іншого

Таблиця 1. Динаміка обсягів і структури необоротних активів окремих банків України

№ п/п	Назва банку	На 01.01.2008 р.			На 01.01.2009 р.			На 01.01.2010 р.		
		Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі: нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %	Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі: нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %	Основні засоби і нематеріальні активи, тис. грн.	У тому числі: нематеріальні активи, тис. грн.	частка нематеріальних активів у необоротних активах, %
1	Укресімбанк	1 056 376	9 851	0.9	1 469 640	10 560	0.7	2 041 031	12 548	0.6
2	Райффайзен банк "Аваль"	2 021 459	13 004	0.7	3 119 384	52 473	1.7	2 973 000	145 599	4.9
3	Укрсиббанк	1 339 057	77 106	5.8	1 615 217	105 138	6.5	1 653 610	113 474	6.9
4	Укрсоцбанк	2 049 735	12 562	0.6	2 754 725	41 477	1.5	3 107 590	56 749	1.8
5	ВТБ-банк	540 441	2 780	0.5	885 664	7 813	0.9	883 334	14 015	1.6
6	Промінвестбанк	1 997 960	13 301	0.7	1 977 054	15 571	0.8	2 892 867	12 492	0.4
7	ОТП-банк	298 230	29 974	10.1	526 248	24 644	4.7	565 599	99 348	17.6
8	Ерсте-банк	439 376	6 492	1.5	831 741	14 896	1.8	839 017	14 206	1.7
9	Правекс-банк	503 241	9 986	2	583 094	6 569	1.1	461 222	15 548	3.4
10	Кредобанк	317 038	7 360	2.3	571 651	11 366	2	587 622	21 983	3.7

Примітка. Розраховано автором на основі даних річних фінансових звітів банків України [7–17].

банку чи підприємства і визначається як різниця між вартістю придбання та часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання. Гудвіл може виникати від репутації банку, його клієнтури, кваліфікованих працівників та керівництва, вигідного ділового розташування та будь-яких інших унікальних характеристик банку, які не можна віднести до якогось конкретного активу. У МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу" гудвіл трактується як майбутні економічні вигоди, що виникають від активів, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати [6].

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

С тупінь розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності банків визначено Інструкцією "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України", затвердженою постановою Правління НБУ № 480 від 27.12.2007 р. (зі змінами) [2]. Відповідно до цієї інструкції інформація про нематеріальні активи банку розкривається у таких фінансових звітах:

– звіт "Баланс": у статтях "Основні засоби та нематеріальні активи" і "Гудвіл" (остання стаття подається лише у річному звіті);

– звіт про рух грошових коштів: у розділі "Грошові кошти від інвестиційної діяльності" у статтях "Придбання нематеріальних активів" та "Дохід від вибуття нематеріальних активів";

– звіт про власний капітал: у статтях "Результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів" та "Реалізований результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів".

Детальніша інформація про нематеріальні активи банку подається у примітках до річної фінансової звітності, а саме:

- 1.11 "Нематеріальні активи";
- 13. "Гудвіл";
- 14. "Основні засоби та нематеріальні активи";
- 31. "Адміністративні та інші операційні витрати".

Примітка 1.11 "Нематеріальні активи" містить інформацію про: методи оцінки придбаних (виготовлених) нематеріальних активів; метод амортизації; норми амортизації та їх перегляд; переоцінку первісної вартості; залучення незалежного оцінювача; перегляд строку корисного використання.

У примітці 13. "Гудвіл" інформація подається у двох таблицях: 13.1 "Зміна гудвілу, що пов'язана з придбанням асоційованих та дочірніх компаній" та 13.2 "Перевірка, що застосовується банком для визнання зменшення корисності гудвілу". У таблиці 13.1 наводяться такі дані про гудвіл: балансова вартість; придбання асоційованих та дочірніх компаній; зменшення на суму відстрочених податкових активів придбаної компанії, що відображені після придбання; переведення до активів групи вибуття; вибуття асоційованих та дочірніх компаній; збитки від зменшення корисності; вплив перерахунку у валюту подання звітності. У таблиці 13.2 розкривається інформація про балансову вартість гудвілу, придбано-

го шляхом об'єднання бізнесу, з розподілом на кожну одиницю, що генерує грошові кошти.

У примітці 14 "Основні засоби та нематеріальні активи" наводяться дані про гудвіл, нематеріальні активи та незавершені капітальні вкладення в нематеріальні активи. Ця інформація подається у таблиці, поряд з детальною інформацією про основні засоби, у розрізі таких статей: балансова вартість; первісна (переоцінена) вартість; знос; придбання, пов'язане з об'єднанням компаній; надходження; вдоволення нематеріальних активів; передавання; переведення до активів групи вибуття; вибуття; амортизаційні відрахування; відображення величини втрат від зменшення корисності, визначених у фінансових результатах; відновлення корисності через фінансові результати; переоцінка; вплив перерахунку у валюту подання звітності. Під таблицею банк подає таку інформацію стосовно нематеріальних активів: вартість оформлених у заставу нематеріальних активів; вартість нематеріальних активів, щодо яких є обмеження права власності; вартість створених нематеріальних активів; збільшення або зменшення протягом звітного періоду, які виникають у результаті переоцінок, а також у результаті збитків від зменшення корисності, визнаних або сторнованих безпосередньо у власному капіталі.

У примітці 31 "Адміністративні та інші операційні витрати" інформація, яка стосується нематеріальних активів, подається у таких статтях: "Зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів", "Відновлення корисності основних засобів та нематеріальних активів", "Збиток від зменшення корисності

гудвілу", "Амортизація програмного забезпечення та інших нематеріальних активів", "Витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів, телекомунікаційні та інші експлуатаційні послуги".

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

Проведений нами аналіз річних фінансових звітів іноземних банків (дані якого узагальнено в таблиці 2) виявив, що у міжнародній практиці немає єдиного підходу до подання та розкриття інформації про нематеріальні активи у банківській фінансовій звітності. Водночас спільним є те, що у балансових звітах іноземних банків, на відміну від балансових звітів українських банків, нематеріальні активи відображаються в окремій статті. Крім цього, у примітках до фінансової звітності американського, австралійського та англійського банків інформація про нематеріальні активи подається в окремій примітці із зазначенням даних за класами нематеріальних активів.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИМОГ МСФЗ ТА НБУ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

У системі МСФЗ питання, пов'язані з розкриттям інформації про нематеріальні активи, регламентуються МСБО 1 "Подання фінансових звітів", МСБО 38 "Нематеріальні активи", МСБО 36 "Зменшення корисності активів" та МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу". Аналіз вимог МСФЗ та Інструкції "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України" показав, що між ними є певні розбіжності.

По-перше, подання інформації про нематеріальні активи банку у звіті "Баланс" у складі статті "Основні засоби та нематеріальні активи" суперечить вимогам МСБО 1 "Подання фінансових звітів". Так, пункт 29 МСБО 1 вимагає, щоб у фінансових звітах кожний суттєвий клас подібних статей подавався окремо. Статті, неподібні за характером або функцією, також повинні подаватися окремо, крім випадку, коли вони є несуттєвими.

Дані, наведені у таблиці 1, дають змогу стверджувати, що нематері-

Таблиця 2. Розкриття інформації про нематеріальні активи у річних фінансових звітах

Назва країни	Назва банку	Розкриття інформації про нематеріальні активи у річній фінансовій звітності
США	"Джей-Пі Морган Чейз Банк" (JP Morgan Chase Bank)	У балансовому звіті: у статтях "Гудвіл" та "Інші нематеріальні активи". У звіті про фінансові результати: у статті "Амортизація нематеріальних активів". У звіті про рух грошових коштів: у статті "Амортизація нематеріальних активів". У примітці до фінансової звітності № 17 "Гудвіл та інші нематеріальні активи".
Австралія	"Коммонвелс Банк Острелії" (Commonwealth Bank of Australia)	У балансовому звіті: у статті "Нематеріальні активи". У звіті про рух грошових коштів: у статті "Придбання нематеріальних активів". У примітці до фінансової звітності № 19 "Нематеріальні активи".
Великобританія	"Ллойдс Банк" (Lloyds TSB Bank plc)	У балансовому звіті: у статтях "Гудвіл" та "Інші нематеріальні активи". У примітках до фінансової звітності № 10 "Операційні витрати" (зазначається інформація про амортизацію нематеріальних активів та зменшення корисності гудвілу), № 23 "Гудвіл", № 25 "Інші нематеріальні активи".
Німеччина	"Комерцбанк" (Commerzbank AG)	У балансовому звіті: у статтях "Гудвіл" та "Інші нематеріальні активи". У звіті про фінансові результати: у статті "Амортизація і переоцінка нематеріальних активів та основних засобів". У примітці до фінансової звітності № 15 "Зміни балансової вартості необоротних активів".
Франція	"Креді Агріколь Груп" (Credit Agricole Group)	У балансовому звіті: у статтях "Нематеріальні активи" та "Гудвіл". У звіті про фінансові результати: у статтях "Амортизація і зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів" та "Зміни у вартості гудвілу". У звіті про рух грошових коштів: у статтях "Амортизація основних засобів і нематеріальних активів" та "Зміни в основних засобах і нематеріальних активах". У примітках до фінансової звітності № 4.7 "Амортизація і зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів", № 6.14 "Основні засоби та нематеріальні активи (за винятком гудвілу)".

альні активи — суттєва стаття банківської фінансової звітності. Крім цього, незважаючи на спільні риси, нематеріальні активи мають певні відмінності від основних засобів, що зумовлює необхідність їх окремого подання у фінансовій звітності.

У пункті 54 МСБО 1 наводиться мінімум статей, які має містити звіт про фінансовий стан (колишній звіт баланс), серед яких статті "Нематеріальні активи" та "Основні засоби" наводяться окремо.

По-друге, МСБО 38 "Нематеріальні активи" потребує розкриття інформації за кожним класом нематеріальних активів із розмежуванням на внутрішньо генеровані нематеріальні активи та інші нематеріальні активи.

Незважаючи на те, що у примітках до фінансової звітності українських банків розкривається доволі детальна інформація про нематеріальні активи, в них не передбачено подання інформації за класами нематеріальних активів. У зв'язку з цим зовнішні користувачі фінансової звітності не мають інформації про види нематеріальних активів, якими володіє банк.

З огляду на вимоги МСФЗ, а також міжнародну банківську практику стосовно розкриття інформації про нематеріальні активи пропонуємо внести такі зміни у форми фінан-

сової звітності, затверджені Інструкцією "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України":

1. У звіті "Баланс" статтю "Основні засоби та нематеріальні активи" замінити двома окремими статтями: "Основні засоби" та "Інші нематеріальні активи"¹;

2. У звіті про фінансові результати додати статтю "Амортизація та зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів" із деталізацією даних про нематеріальні активи у примітках;

3. У примітках до річної фінансової звітності інформацію про нематеріальні активи слід подавати в окремій примітці або ж принаймні в окремій таблиці, а не в одній таблиці разом з основними засобами, як у нині діючій формі примітки № 14 "Основні засоби та нематеріальні активи". Інформацію потрібно подавати за кожним класом нематеріальних активів із розподілом на внутрішньогенеровані та інші нематеріальні активи, як цього вимагає МСБО 38 "Нематеріальні активи".

Внесення запропонованих вище змін до форм банківської фінансової

¹ Оскільки у звіті «Баланс» є окрема стаття «Гудвіл», який теж відноситься до нематеріальних активів банку, то всі інші нематеріальні активи банку, на нашу думку, логічно подавати у статті під назвою «Інші нематеріальні активи».

звітності відкриє можливість її користувачам отримувати повнішу інформацію про нематеріальні активи, а також усуне наявні відмінності між вимогами національного законодавства та МСФЗ.

ВИСНОВКИ

1. Нематеріальні активи, хоч і не мають фізичної субстанції, є цінними ресурсами, вартість яких у вітчизняних банках нині вимірюється десятками мільйонів гривень. У зв'язку з цим інформація про нематеріальні активи банків, яка подається у фінансовій звітності, має важливе значення для її користувачів.

2. Аналіз форм банківської фінансової звітності, затверджених Інструкцією "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України", засвідчив, що основна інформація про нематеріальні активи розкривається у примітках до річної фінансової звітності, але й вони не забезпечують сповна її користувачів достатньою інформацією про цей вид активів.

3. Аналіз річних фінансових звітів іноземних банків виявив, що у міжнародній практиці немає єдиного підходу до подання та розкриття інформації про нематеріальні активи у фінансовій звітності. Водночас спільним є те, що у балансових звітах іноземних банків нематеріальні активи подаються в окремій статті. Крім цього, у примітках до фінансової звітності більшості іноземних банків розкривається інформація про види нематеріальних активів.

4. Одним із напрямів удосконалення форм банківської фінансової звітності та узгодження їх з вимогами МСФЗ є повніше розкриття інформації про нематеріальні активи. Цього можна досягнути шляхом: а) подання інформації про нематеріальні активи у звіті "Баланс" в окремій статті; б) внесення додаткової статті "Амортизація та зменшення корисності основних засобів та нематеріальних активів" у звіт про фінансові результати; в) подання інформації про нематеріальні активи у примітках до річної фінансової звітності в окремій примітці або принаймні в окремій таблиці, за кожним їх класом із розподілом на внутрішньогенеровані та інші нематеріальні активи.

активів банків України", затверджена постановою Правління НБУ № 480 від 20.12.2005 р. (зі змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Інструкція "Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України", затверджена постановою Правління НБУ № 480 від 27.12.2007 р. (зі змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. МСБО 1 "Подання фінансових звітів". Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

4. МСБО 38 "Нематеріальні активи". Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

5. МСБО 36 "Зменшення корисності активів". Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

6. МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу". Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

7. Фінансова звітність Укресімбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.eximb.com>.

8. Фінансова звітність Райффайзен банку "Авал" за 2009 р. Режим доступу: <http://www.aval.ua>.

9. Фінансова звітність "УкрСиббанку" за 2009 р. Режим доступу: <http://www.ukrsibbank.com>.

10. Фінансова звітність "Укрсоцбанку" за 2009 р. Режим доступу: <http://www.usb.com.ua>.

11. Фінансова звітність "ВТБ-банку" за 2009 р. Режим доступу: <http://www.vtb.com.ua>.

12. Фінансова звітність Промінвестбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.pib.com.ua>.

13. Фінансова звітність "ОТП-банку" за 2009 р. Режим доступу: <http://www.otpbank.com.ua>.

14. Фінансова звітність Укргазбанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com>.

15. Фінансова звітність Ерсте банку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.erstebank.ua>.

16. Фінансова звітність Кредобанку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.kredobank.com.ua>.

17. Фінансова звітність Правекс-банку за 2009 р. Режим доступу: <http://www.pravex.com>.

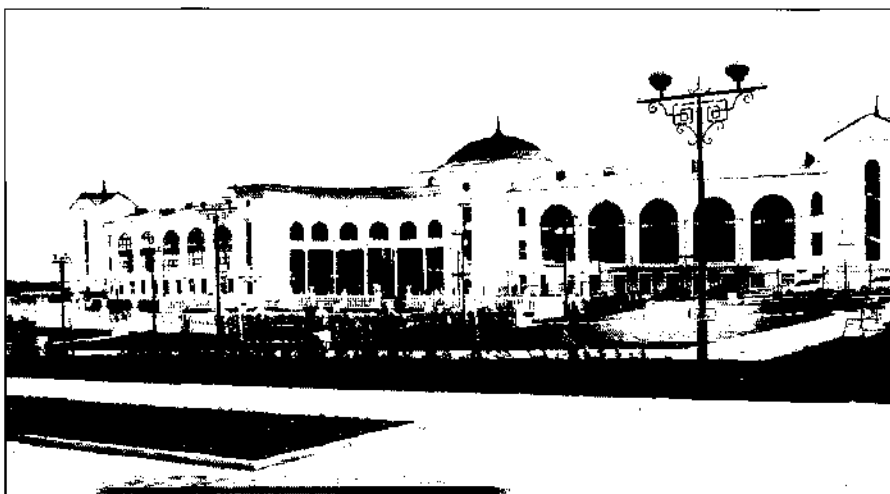
18. Фінансова звітність банку "Джей-Пі Морган Чейз Бенк" (JP Morgan Chase Bank) за 2009 рік. Режим доступу: <http://investor.shareholder.com/jpmorganchase/annual.cfm>.

19. Фінансова звітність банку "Коммонвелс Бенк оф Острелії" (Commonwealth Bank of Australia) за 2009 рік – Режим доступу: http://www.commbank.com.au/about-us/shareholders/pdfs/annual-reports/2009_AnnualReport.pdf.

20. Фінансова звітність банку "Коммерцбанк А Ге" (Commerzbank AG) за 2009 рік. Режим доступу: <https://www.commerzbank.de/en/hauptnavigation/aktionaere/konzern/unternehmensberichterstattung.html>.

21. Фінансова звітність банку "Ллойдс Ти Ес Бі Бенк пі ел сі" (Lloyds TSB Bank plc) за 2009 рік. Режим доступу: http://www.lloydsbankinggroup.com/media/pdfs/investors/2009/2009_LTSB_R&A.pdf.

22. Фінансова звітність банку "Креді Агріколь Груп" (Credit Agricole Group) за 2009 рік. Режим доступу: <http://www.credit-agricole.com/en/finance-and-Shareholders/Financial-reporting/Credit-Agricole-Group-Financial-statements>.

Головний корпус Севастопольського інституту банківської справи
Української академії банківської справи НБУ.
Фото Наталії Жилик.

Література

1. "Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних